

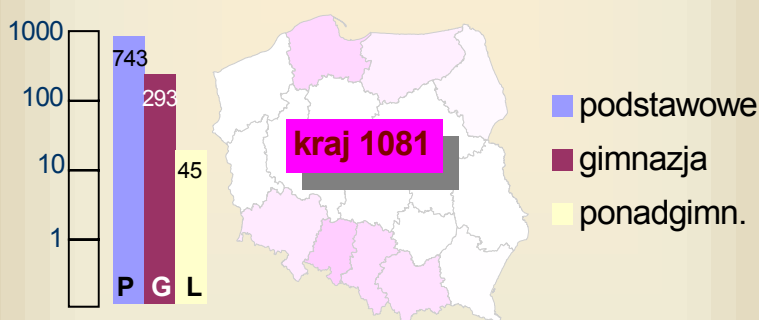
Raport

Zespół ds Analiz
i Prognozowania Kadr Oświaty

Szkolnictwo dla mniejszości narodowych i grup etnicznych w Polsce w roku szkolnym 2006/2007

Dynamika przemian

Warszawa, sierpień 2007 r.

WSTĘP

Opracowanie poświęcone jest kształceniu dzieci i młodzieży z mniejszości narodowych i grup etnicznych w Polsce, w roku szkolnym 2006/2007. Informacje przedstawione w niniejszym raporcie dotyczą szkół i zespołów międzyszkolnych, w których nauczany jest język ojczysty mniejszości oraz uczniów uczących się języka ojczystego (w tym uczniów z mniejszości romskiej). Dane wykorzystane do analiz pochodzą ze zbioru GUS i przedstawiają stan na dzień 30 IX 2006 r.

Możliwości kształcenia dzieci i młodzieży z mniejszości narodowych i grup etnicznych regulują rozwiązania zawarte w polskim systemie oświaty. W myśl *Ustawy o systemie oświaty* z dnia 7 września 1991 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 i Nr 281, poz. 2781) szkoła i placówka publiczna powinna umożliwiać uczniom podtrzymywanie tożsamości narodowej i etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury.

Warunki dotyczące nauczania języka ojczystego oraz podtrzymywania tożsamości narodowej i etnicznej szczegółowo reguluje *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych* z dnia 3 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2002 r. Nr 220, poz. 1853). Zgodnie z powyższym dokumentem język ojczysty może być nauczany we wszystkich typach szkół oraz w międzyszkolnych zespołach grupujących

uczniów z mniejszości uczęszczających do różnych szkół. Zgodnie z § 3. powyższego rozporządzenia kształcenie dzieci i młodzieży należącej do mniejszości może odbywać się w szkołach lub oddziałach:

- *z ojczystym językiem nauczania,*
- *dwujęzycznych,*
- *z dodatkową nauką języka ojczystego.*

Przez szkołę lub oddział *z ojczystym językiem nauczania* rozumie się szkołę, w której zajęcia prowadzone są w języku ojczystym, z wyjątkiem nauczania przedmiotów: język polski, geografia oraz historia. W szkole lub oddziale *dwujęzycznym* zajęcia z każdego przedmiotu są prowadzone w dwóch językach, z których jednym jest język polski, a drugim język mniejszości narodowej lub grupy etnicznej. Natomiast przez szkołę lub oddział *z dodatkową nauką języka ojczystego* rozumie się szkołę prowadzącą nauczanie wszystkich przedmiotów w języku polskim, z wyjątkiem przedmiotu dodatkowego, którym jest język ojczysty danej mniejszości.

Inne akty prawne

W 2005 r. została uchwalona przez Sejm RP *Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* z dnia 6 stycznia 2005 r. (Dz. U. Nr 17, poz. 141). Ustawa nakłada na organy władzy publicznej obowiązek wspierania działalności związanej z ochroną, zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości oraz przestrzegania zasad równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne. Dokument ten zawiera ponadto definicje mniejszości narodowych i etnicznych (Art. 2) oraz określa, które społeczności w Polsce uznane zostały za mniejszość. Na podstawie ustawy do mniejszości narodowych zaliczono 9 społeczności: białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską i żydowską, natomiast do mniejszości etnicznych: karaimską,

łemkowską, romską i tatarską. Zgodnie z art. 19 pkt. 2 powyższej ustawy społeczności kaszubskiej nie uznaje się za mniejszość etniczną, tylko za społeczność posługującą się językiem regionalnym. Również Grecy, według ustawy, nie zostali uznani za mniejszość narodową w Polsce.

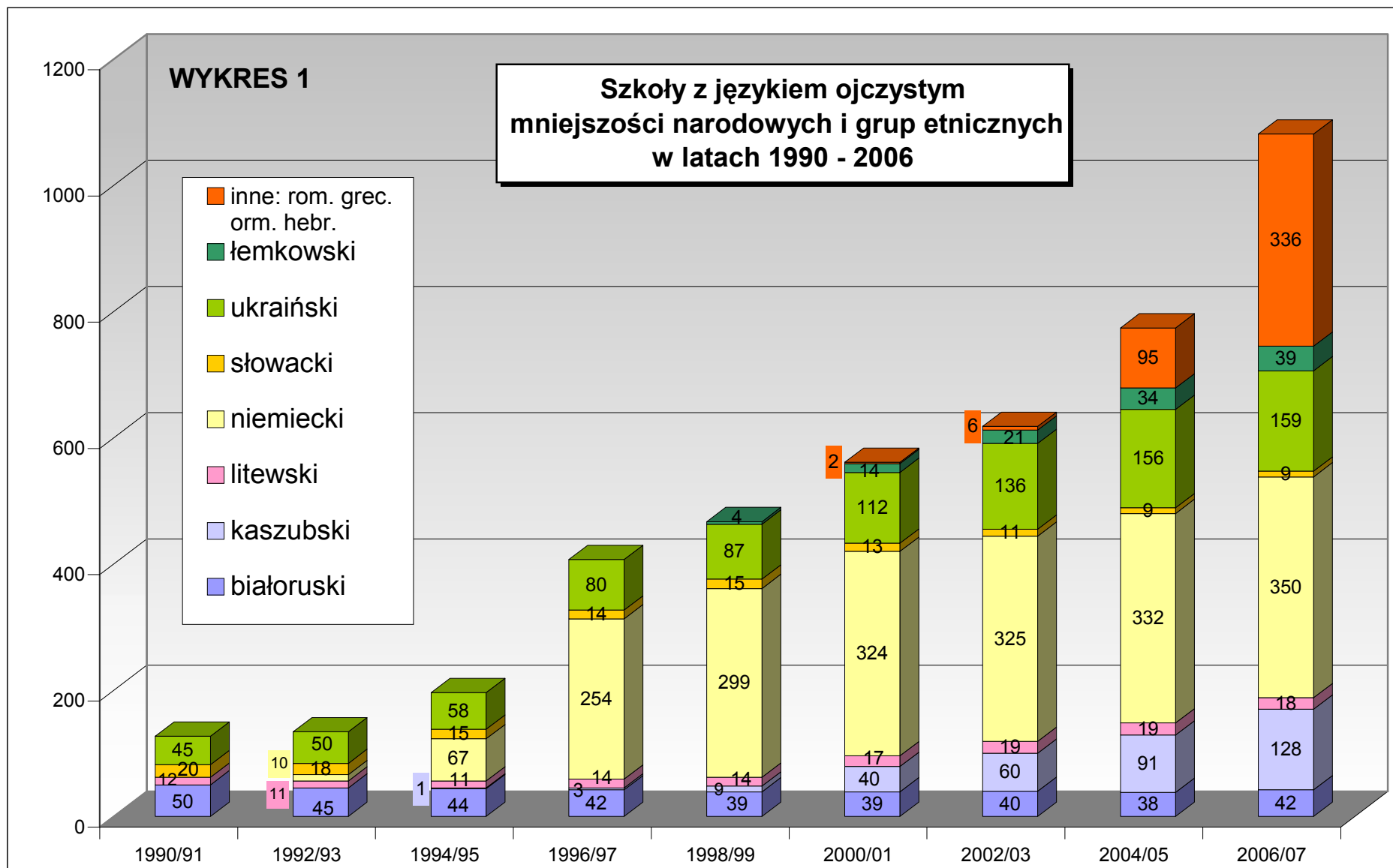
W krajach Unii Europejskiej najważniejszym dokumentem regulującym prawa mniejszości narodowych jest ***Konwencja ramowa Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych***. Dokument ten Polska podpisała w 1995 r. a ratyfikowała go 10 listopada 2000 r. Kraj nasz stał się stroną Konwencji 1 kwietnia 2001 r. W dniu 12 maja 2003 r. Polska podpisała również ***Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych***.

1. Szkolnictwo dla mniejszości narodowych i grup etnicznych w Polsce w latach 1990-2006. Dynamika przemian.

W wyniku transformacji ustrojowych w Polsce po roku 1989 nastąpiła wyraźna zmiana w polityce państwa wobec społeczności lokalnych zróżnicowanych pod względem narodowym, etnicznym lub religijnym. Zmiany polityczne przyczyniły się do wzrostu aktywności mniejszości narodowych i etnicznych na rzecz umocnienia swojej tożsamości. Wyrazem tych działań był m.in. gwałtowny wzrost liczby szkół dla mniejszości narodowych i etnicznych w latach dziewięćdziesiątych XX w.

Wykres 1 przedstawia dynamikę zmian w szkolnictwie dla mniejszości narodowych i etnicznych w latach 1990-2006. W całym analizowanym okresie liczba szkół (w tym zespołów międzyszkolnych) zwiększyła się prawie dziesięciokrotnie, z **127** w roku 1990 do **1081** w roku 2006 (tab. 1). Wyraźny wzrost liczby szkół dla mniejszości odnotowano w roku szkolnym 2005/06 (przybyły 232 szkoły). Wiązało się to, przede wszystkim, ze zwiększeniem liczby szkół prowadzących dodatkowe zajęcia edukacyjne dla mniejszości romskiej, o czym będzie jeszcze mowa w dalszej części opracowania.

Równie dynamicznie zmieniała się ogólna liczba uczniów uczących się języka ojczystego. O ile w roku 1990 w 127 szkołach języka ojczystego uczyło się 6,2 tys. uczniów, to w ostatnich kilku latach kształceniem objętych było już ok. 49 tys. uczniów w ponad tysiącu szkołach różnego typu. (tab. 1 i 2). W ostatnich latach dynamika zmian liczby uczniów uczących się języka ojczystego jest mniejsza niż w połowie lat 90. XX wieku, co w dużej mierze wiąże się ze zmianami demograficznymi (niżem demograficznym).

W całym analizowanym okresie wyraźnie zmiany obserwujemy w nauczaniu języka niemieckiego. Dopiero od 1992 roku język niemiecki mógł być nauczany w szkołach jako język ojczysty mniejszości niemieckiej w Polsce. W tym czasie powstało 10 szkół dla mniejszości niemieckiej, w których uczyło się ok. 1,3 tys. uczniów. W kolejnych latach liczba szkół wzrastała bardzo gwałtownie (por. tab. 1). W ostatnich latach dynamika zmian w szkolnictwie dla mniejszości niemieckiej nieco osłabła, przy czym nadal obserwujemy wzrost liczby placówek oświatowych prowadzących nauczanie języka niemieckiego jako ojczystego, natomiast liczba uczniów od kilku lat utrzymuje się na poziomie ok. 35-37 tys. osób.

W ostatnich latach widoczny jest również dynamiczny rozwój szkolnictwa mniejszości ukraińskiej i łemkowskiej oraz społeczności kaszubskiej (por. wyk. 1 i tab. 1). Wykazują one dużą aktywność w zakresie organizacji szkolnictwa dla dzieci i młodzieży. Natomiast w przypadku mniejszości białoruskiej, litewskiej i słowackiej zmiany nie są, aż tak duże, a sytuacja, ogólnie, wygląda na stabilną.

Na szczególną uwagę i komentarz zasługuje kształcenie dzieci i młodzieży mniejszości romskiej, które w Polsce w przeważającej większości ma charakter integracyjny. W 2003 roku w Polsce został wprowadzony wieloletni *Program na rzecz społeczności romskiej* (przyjęty w dniu 19 sierpnia 2003 r. uchwałą nr 209 Rady Ministrów), koordynowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Program na rzecz społeczności romskiej przewidziany został do realizacji na terenie całego kraju w okresie 2003-2013, z możliwością kontynuacji w latach następnych. W jego zakresie znalazły się sprawy dotyczące, między innymi, edukacji, walki z bezrobociem, sytuacji bytowej oraz propagowania kultury romskiej i wiedzy o Romach w społeczeństwie polskim.

Tabela 1. SZKOŁY Z JĘZYKIEM OJCZYSTYM MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I GRUP ETNICZNYCH
w Polsce w latach 1990-2006

rok szkolny	białoruski	kaszubski	litewski	niemiecki	słowacki	ukraiński	łemkowski	inne*	RAZEM	zmiana liczby szkół w kolejnych latach
1990/91	50	0	12	0	20	45	0	0	127	
1991/92	48	0	11	0	20	46	0	0	125	-2
1992/93	45	0	11	10	18	50	0	0	134	9
1993/94	43	1	11	31	13	53	0	0	152	18
1994/95	44	1	11	67	15	58	0	0	196	44
1995/96	45	3	11	111	15	73	0	0	258	62
1996/97	42	3	14	254	14	80	0	0	407	149
1997/98	40	5	14	267	16	84	4	0	430	23
1998/99	39	9	14	299	15	87	4	0	467	37
1999/00	43	19	17	323	15	104	10	1	532	63
2000/01	39	40	17	324	13	112	14	2	561	31
2001/02	39	48	17	320	11	112	18	2	567	6
2002/03	40	60	19	325	11	136	21	6	618	51
2003/04	43	78	19	326	12	143	27	58	706	88
2004/05	38	91	19	332	9	156	34	95	774	68
2005/06	40	105	17	351	11	165	37	280	1006	232
2006/07	42	128	18	350	9	159	39	336	1081	75

* szkoły z językiem greckim, ormiańskim i hebrajskim oraz szkoły prowadzące zajęcia edukacyjne dla dzieci romskich

Tabela 2. UCZNIOWIE UCZĄCY SIĘ JĘZYKA OJCZYSTEGO MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I GRUP ETNICZNYCH w Polsce w latach 1990-2006 (w tys. osób)

rok szkolny	białoruski	kaszubski	litewski	niemiecki	słowacki	ukraiński	łemkowski	inne *	RAZEM	zmiana liczby uczniów w kolejnych latach
1990/91	3,7	0,0	0,7	0,0	0,5	1,4	0,0	0,0	6,2	
1991/92	3,5	0,0	0,8	0,0	0,5	1,5	0,0	0,0	6,3	0,07
1992/93	3,7	0,0	0,7	1,3	0,5	1,6	0,0	0,0	7,8	1,54
1993/94	3,6	0,0	0,7	3,1	0,5	1,9	0,0	0,0	9,9	2,03
1994/95	3,9	0,0	0,8	6,2	0,6	1,9	0,0	0,0	13,3	3,46
1995/96	4,0	0,3	0,7	10,5	0,6	2,4	0,0	0,0	18,4	5,07
1996/97	3,8	0,3	0,8	23,5	0,5	2,7	0,0	0,0	31,6	13,23
1997/98	3,7	0,5	0,8	25,9	0,5	2,6	0,1	0,0	33,9	2,31
1998/99	3,5	0,8	0,8	29,5	0,4	2,7	0,0	0,0	37,8	3,85
1999/00	3,6	1,5	0,7	28,2	0,4	2,6	0,1	0,0	37,2	-0,59
2000/01	3,7	2,7	0,7	31,0	0,3	2,5	0,1	0,1	41,1	3,93
2001/02	3,5	3,8	0,7	36,4	0,3	2,6	0,1	0,1	47,6	6,46
2002/03	3,7	4,2	0,7	37,0	0,3	2,8	0,2	0,2	49,1	1,51
2003/04	3,7	4,7	0,7	35,6	0,3	2,7	0,2	0,7	48,6	-0,49
2004/05	3,7	4,2	0,7	37,0	0,3	2,8	0,2	0,2	48,8	0,18
2005/06	3,5	4,5	0,7	35,2	0,3	2,7	0,3	2,0	49,2	0,50
2006/07	3,4	4,7	0,7	35,0	0,2	2,6	0,4	2,1	49,1	-0,10

*uczniowie uczący się języków: greckiego, ormiańskiego i hebrajskiego oraz uczniowie pochodzenia romskiego

Wszelkie działania edukacyjne podejmowane przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwo Edukacji Narodowej na rzecz mniejszości romskiej mają na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży pochodzenia romskiego, poprzez zwiększenie współczynnika ukończenia szkoły, poprawę poziomu nauczania oraz frekwencji młodzieży romskiej. Szkoły mogą organizować dodatkowe zajęcia edukacyjne dla mniejszości romskiej, w tym o charakterze wyrównawczym, pomocne w podtrzymywaniu ich tożsamości etnicznej¹.

Według danych GUS w roku szkolny 2002/03 w 4 szkołach podstawowych uczyło się 117 uczniów z mniejszości romskiej. W ciągu czterech lat liczba szkół różnego typu prowadzących dodatkowe zajęcia edukacyjne dla młodzieży romskiej wzrosła bardzo wyraźnie. W roku szkolnym 2006/07 takich szkół było już ponad trzysta i uczyło się w nich ok. 2 tys. uczniów pochodzenia romskiego. Tak wyraźny wzrost liczby szkół do których uczęszczają uczniowie pochodzenia romskiego najprawdopodobniej były efektem działań w ramach wspomnianego już programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce.

Ze względu na specyfikę szkolnictwa dla mniejszości romskiej w Polsce nie należy traktować równorzędnie szkół, do których uczęszczają uczniowie pochodzenia romskiego i szkół prowadzących nauczanie języka ojczystego innych mniejszości narodowych i etnicznych (np. niemieckiej, białoruskiej). Ze względu jednak na wagę tego zagadnienia w dalszych analizach uwzględniono również szkoły oraz uczniów z mniejszości romskiej.

---

¹ Na podstawie informacji dotyczących *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* znajdujących się na stronie internetowej MSWiA <http://www.mswia.gov.pl/portal/pl/181/>

W dalszej części opracowania szerzej omówiona zostanie struktura nauczania języków ojczystych w roku szkolnym 2006/07 oraz przedstawione zostaną zmiany w zakresie kształcenia młodzieży z mniejszości narodowych i etnicznych w poszczególnych typach szkół w okresie ostatnich dwóch lat.

2. Nauczanie języka ojczystego w szkołach ogółem w roku szkolnym 2006/2007

W roku szkolnym 2006/2007 w Polsce funkcjonowało 1081 szkół i zespołów międzyszkolnych, w których prowadzono naukę języka ojczystego jedenastu mniejszości narodowych i etnicznych, w tym szkoły z językiem kaszubskim (regionalnym) oraz szkoły prowadzące zajęcia edukacyjne dla mniejszości romskiej. W grupie tej zdecydowanie dominują szkoły podstawowe, których łączna liczba wyniosła 743, tj. 68,7%. Poza tym funkcjonowały 293 gimnazja (27,1%) oraz 45 szkół ponadgimnazjalnych (4,2%) (tab. 3A). Względem roku 2004 łączna liczba szkół i zespołów międzyszkolnych zwiększyła się o 307 placówek, z czego najwięcej, tj. 190 szkół, przybyło na poziomie podstawowym; ponadto przybyło 96 gimnazjów i 21 szkół ponadgimnazjalnych (tab. 3A).

Tabela 3A
Szkoły dla mniejszości narodowych i grup etnicznych w latach 2004-2006
(w tym szkoły prowadzące zajęcia edukacyjne dla dzieci romskich)

Typy szkół*	2004		2006		Zmiana 2004-2006
	Liczba	Procent	Liczba	Procent	
Szkoły podstawowe	553	71,4%	743	68,7%	190
Gimnazja	197	25,4%	293	27,1%	96
Szkoły ponadgimnazjalne	24	3,2%	45	4,2%	21
Razem	774	100%	1081	100%	307

* w tym zespoły międzyszkolne

W roku szkolnym 2006/07 we wszystkich omawianych typach szkół i zespołów międzyszkolnych uczyło się ponad 49 tys. uczniów, w tym w szkołach podstawowych 33,8 tys. uczniów (68,8%), w gimnazjach 13,7 tys. uczniów (27,9%) oraz w szkołach ponadgimnazjalnych ok. 1,6 tys. uczniów

(3,3%). W porównaniu do roku 2004 ogólna liczba uczniów zwiększyła się nieznacznie (tj. o 349 osób), przy czym wzrost odnotowano na poziomie szkół podstawowych (o ok. 1 tys. osób), natomiast w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w ciągu dwóch lata, liczba uczniów zmniejszyła się (tab. 3B).

Tabela 3B**Uczniowie uczący się języka ojczystego w latach 2004-2006**

(w tym uczniowie z mniejszości romskiej)

Typy szkół*	2004		2006		Różnica 2004-2006
Szkoły podstawowe	32768	67,2%	33787	68,8%	1019
Gimnazja	14252	29,2%	13698	27,9%	-554
Szkoły ponadgimnazjalne	1749	3,6%	1633	3,3%	-116
Razem	48769	100%	49118	100	349

* w tym zespoły międzyszkolne

Analizując sposób organizacji nauki języka ojczystego w szkołach i zespołach międzyszkolnych (por. wstęp) widać, że w roku 2006 podobnie jak dwa lata temu wśród szkół dla mniejszości zdecydowanie dominują *szkoły z dodatkową nauką języka ojczystego* (por. tab. 4). Tego rodzaju szkół było w Polsce 674: w tym szkół podstawowych – 482, gimnazjów – 176, szkół ponadgimnazjalnych – 16. Natomiast *szkół z ojczystym językiem nauczania* było 59, a *szkół dwujęzycznych* zaledwie 14. W porównaniu do 2004 roku wzrosła liczba szkół z dodatkową nauką języka ojczystego (o 51 placówek) oraz z językiem ojczystym (o 16 placówek) Liczba szkół *dwujęzycznych* w ostatnich latach utrzymuje się na zbliżonym poziomie. Znacząco powiększyła się natomiast liczba szkół prowadzących dodatkowe zajęcia i zadania edukacyjne dla mniejszości romskiej. W ciągu dwóch lat przybyło aż 241 szkół, do których uczęszcza młodzież romska (por. tab. 4).

Tabela 4

Szkoły według sposobu organizacji zajęć z języka ojczystego w latach 2004-2006
(w tym szkoły prowadzące zajęcia edukacyjne dla dzieci romskich)

Typ szkół*	Szkoły z ojczystym językiem nauczania		Szkoły dwujęzyczne		Szkoły z dodatkową nauką języka		Szkoły z uczniami pochodzenia romskiego	
	2004	2006	2004	2006	2004	2006	2004	2006
Szkoły podstawowe	26	34	7	7	446	482	74	220
Gimnazja	10	17	6	5	162	176	19	95
Szkoły ponadgimnazjalne	7	8	2	2	15	16	0	19
Razem	43	59	15	14	623	674	93	334

* w tym zespoły międzyszkolne

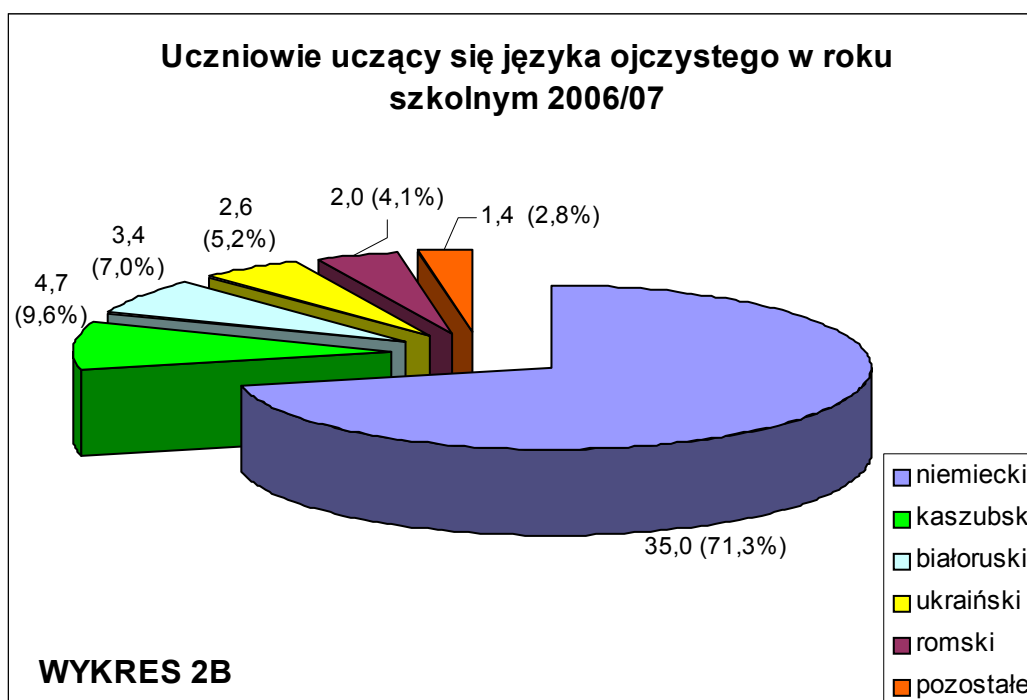
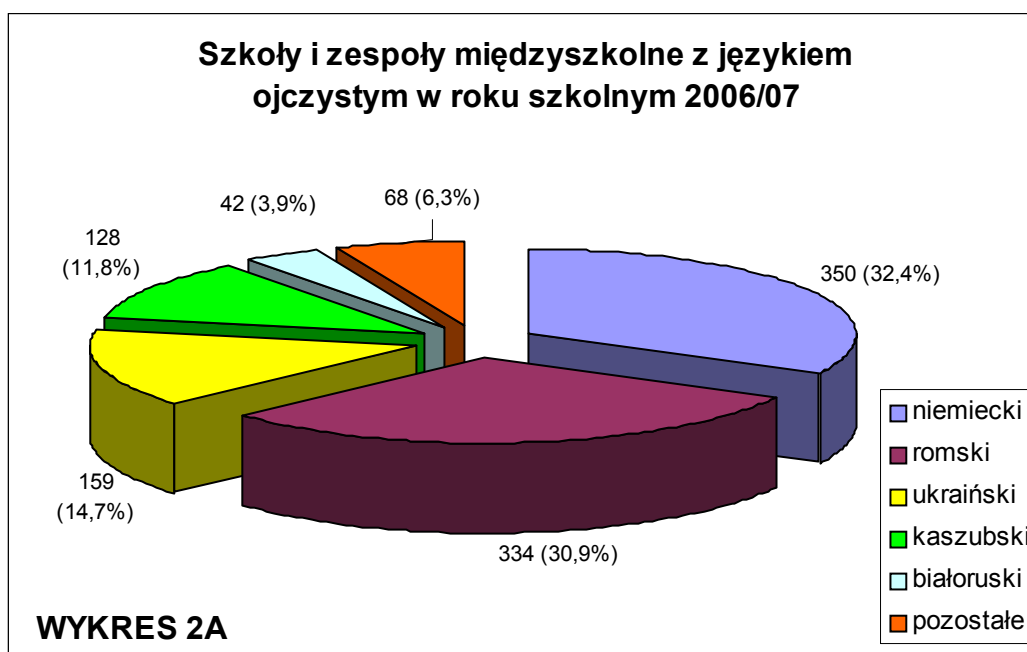
Struktura nauczania języków ojczystych w roku szkolnym 2006/07

Kolejne zestawienia wykresy 2A i B przedstawiają strukturę nauczania języka ojczystego mniejszości wyrażoną w procentach ogółu szkół z językiem ojczystym oraz uczniów uczących się języka ojczystego (w tym młodzieży pochodzenia romskiego).

W strukturze nauczania języka ojczystego od kilku lat zdecydowanie dominuje język niemiecki zarówno pod względem udziału szkół, jak i uczniów uczących się języka niemieckiego jako ojczystego. W roku szkolnym 2006/07 szkoły dla mniejszości niemieckiej stanowiły ponad 32% ogółu szkół dla mniejszości narodowych i etnicznych (350 placówek). Porównywalny udział miały szkoły prowadzące dodatkowe zajęcia edukacyjne dla mniejszości romskiej – 31% (334 placówki). Na trzecim miejscu uplasowały się szkoły dla mniejszości ukraińskiej (15%, tj. 159 szkół). W dalszej kolejności znalazły się szkoły z językiem kaszubskim (ok. 12%) i białoruskim (ok. 4%). Ze względu na ogólnie niewielki udział szkół i uczniów uczących się języków łemkowskiego, słowackiego, litewskiego, hebrajskiego i ormiańskiego w obu zestawieniach zostały one potraktowane łącznie.

Struktura nauczania języka ojczystego mniejszości narodowych i etnicznych w roku szkolnym 2006/2007

(w tym szkoły prowadzące dodatkowe zajęcia edukacyjne dla mniejszości romskiej)

Nieco inaczej przedstawia się struktura uczniów uczących się poszczególnych języków ojczystych (por. wyk. 2B). Ponownie najwięcej uczniów uczy się języka niemieckiego jako ojczystego, przy czym dysproporcje między mniejszością niemiecką a pozostałymi mniejszościami w tym wypadku są dużo większe. W roku szkolnym 2006/07 języka niemieckiego uczyło się ponad 71% ogółu uczniów (tj. 35 tys. osób). Na drugim miejscu znalazł się język kaszubski, którego uczyło się ok. 9,6% uczniów, a następnie j. białoruski – 7% i ukraiński – 5,2%. Jak widać na wykresie młodzież pochodzenia romskiego stanowi w omawianym roku szkolnym niewielki udział, zaledwie 4% ogółu uczniów z mniejszości. Pozostałych języków ojczystych uczyło się ok. 3% wszystkich uczniów z mniejszości narodowych i grup etnicznych.

Z powyższego wynika, że szkolnictwo mniejszości niemieckiej zdecydowanie dominuje zarówno w strukturze szkół, jak i uczniów. Natomiast wyraźne różnice w udziale procentowym szkół i uczniów w przypadku mniejszości ukraińskiej i romskiej wynikają prawdopodobnie ze znacznego rozproszenia tych społeczności w skali całego kraju. Przez to szkolnictwo tych mniejszości jest bardziej rozdrobnione, to znaczy w systemie oświaty działa stosunkowo dużo szkół i oddziałów międzyszkolnych o niewielkiej liczebności uczniów.

2.1. Język ojczysty w szkołach podstawowych

W roku szkolnym 2006/07 w 712 szkołach oraz 31 zespołach międzyszkolnych na poziomie podstawowym uczyło się ok. 33,8 tys. uczniów z mniejszości narodowych i grup etnicznych. Na mapie nr 1 przedstawiono strukturę przestrzenną szkół podstawowych z językiem ojczystym w Polsce (w tym szkoły w których uczą się dzieci romskie) według województw. Tabela 5 prezentuje zmiany w liczbie szkół i uczniów poszczególnych mniejszości w latach 2004 – 2006.

W omawianym roku szkolnym największy udział miały szkoły prowadzące nauczanie języka niemieckiego jako ojczystego – 36% ogółu szkół podstawowych dla mniejszości; młodzież pochodzenia niemieckiego stanowiła aż 72%. Wśród szkół i zespołów międzyszkolnych przeważają *szkoły z dodatkową nauką języka niemieckiego* (252 szkół; 22,8 tys. uczniów), poza tym funkcjonowało 12 *szkół z niemieckim językiem nauczania* (921 uczniów) oraz cztery *szkoły dwujęzyczne* (633 uczniów). Były one zlokalizowane w trzech województwach: opolskim (191), śląskim (73) oraz w warmińsko-mazurskim (4), przy czym, w tym ostatnim jeszcze dwa lata temu nie działała żadna szkoła dla mniejszości niemieckiej (por. mapa 1).

Szkolnictwo dla mniejszości ukraińskiej stanowi 90 placówek oświatowych, w tym: 70 szkół i 20 zespołów międzyszkolnych. Młodzież ukraińska uczyła się w 7 szkołach i zespołach z *ukraińskim językiem nauczania* (171 uczniów), oraz w 2 szkołach *dwujęzycznych* (108 uczniów). W pozostałych szkołach język ukraiński nauczany jest jako przedmiot dodatkowy. Względem 2004 r. przybyły 2 szkoły, natomiast liczba uczniów zmniejszyła się o 190 osób.

Kształcenie młodzieży z mniejszości ukraińskiej charakteryzuje się dużym rozproszeniem szkół, które zlokalizowane są w ośmiu województwach (por. mapa 1). W roku 2006 najczęściej szkół działa w województwie warmińsko-mazurskim – 41, następnie w podkarpackim – 13, zachodnio-pomorskim – 9, pomorskim i małopolskim po 7 szkół. Po kilka szkół zlokalizowanych jest w województwach: dolnośląskim (5), podlaskim (4) i lubuskim (4).

Prawie sto szkół podstawowych (99) prowadziło w roku szkolnym 2006/07 nauczanie języka kaszubskiego, jako języka regionalnego. Uczyło się w nich łącznie ponad 3,8 tys. uczniów. W ciągu dwóch lat liczba tych szkół wzrosła o 28 placówek, a liczba uczniów o 199 osób. Wszystkie szkoły z językiem kaszubskim zlokalizowane są w woj. pomorskim (mapa 1).

Ponadto w analizowanym roku szkolnym w woj. podlaskim działało 25 szkół podstawowych z językiem białoruskim (o dwie więcej niż w roku 2004) oraz 10 szkół z językiem litewskim (o dwie mniej niż w roku 2004). Natomiast w woj. małopolskim działało 6 szkół z językiem słowackim (tyle samo co dwa lata temu) (por. tab. 5). W większości szkół dla mniejszości białoruskiej i słowackiej język ojczysty nauczany jest jako przedmiot dodatkowy. W przypadku mniejszości litewskiej kształcenie dzieci i młodzieży odbywa się w 6 *szkołach z ojczystym językiem nauczania* (324 uczniów) oraz w 6 *szkołach z dodatkową nauką języka litewskiego* (46 uczniów).

W 3 województwach: dolnośląskim, lubuskim i małopolskim funkcjonują również szkoły z językiem łemkowskim. W 18 szkołach i 5 zespołach międzyszkolnych języka łemkowskiego uczyło się łącznie 231 uczniów.

W dwóch szkołach podstawowych nauczany jest również język hebrajski (75 uczniów) i ormiański (21 uczniów).

Tabela 5

Szkoły podstawowe dla mniejszości narodowych i etnicznych w latach 2004-2006

język ojczysty	SZKOŁY		różnica	UCZNIOWIE		różnica
	2004	2006		2004	2006	
białoruski	23	25	2	1766	1636	-130
kaszubski	71	99	28	3640	3839	199
litewski	12	10	-2	409	370	-39
niemiecki	256	268	12	24025	24420	395
słowacki	6	6	0	197	172	-25
ukraiński	88	90	2	1583	1393	-190
hebrajski	1	1	0	59	75	16
łemkowski	21	23	2	212	231	19
ormiański	0	1	1	0	21	21
<i>mniejszość romska*</i>	74	220	146	856	1630	774
RAZEM	553	743	190	32768	33787	1019

* szkoły prowadzące dodatkowe zajęcia i zadania edukacyjne dla mniejszości romskiej

W 2006 roku w 220 szkołach podstawowych uczyło się ponad 1,6 tys. dzieci i młodzieży pochodzenia romskiego. Szkoły prowadzące dodatkowe zajęcia edukacyjne dla mniejszości romskiej funkcjonują obecnie we wszystkich województwach, przy czym najwięcej w województwach dolnośląskim (51), małopolskim (37), śląskim (27), a także po około dwadzieścia szkół odnotowano w woj. mazowieckim (24) i opolskim (24) (por. mapa 1). W ciągu dwóch lat widoczny jest bardzo wyraźny i dynamiczny wzrost liczby szkół podstawowych, do których uczęszcza młodzież pochodzenia romskiego.

2.2. Język ojczysty w gimnazjach

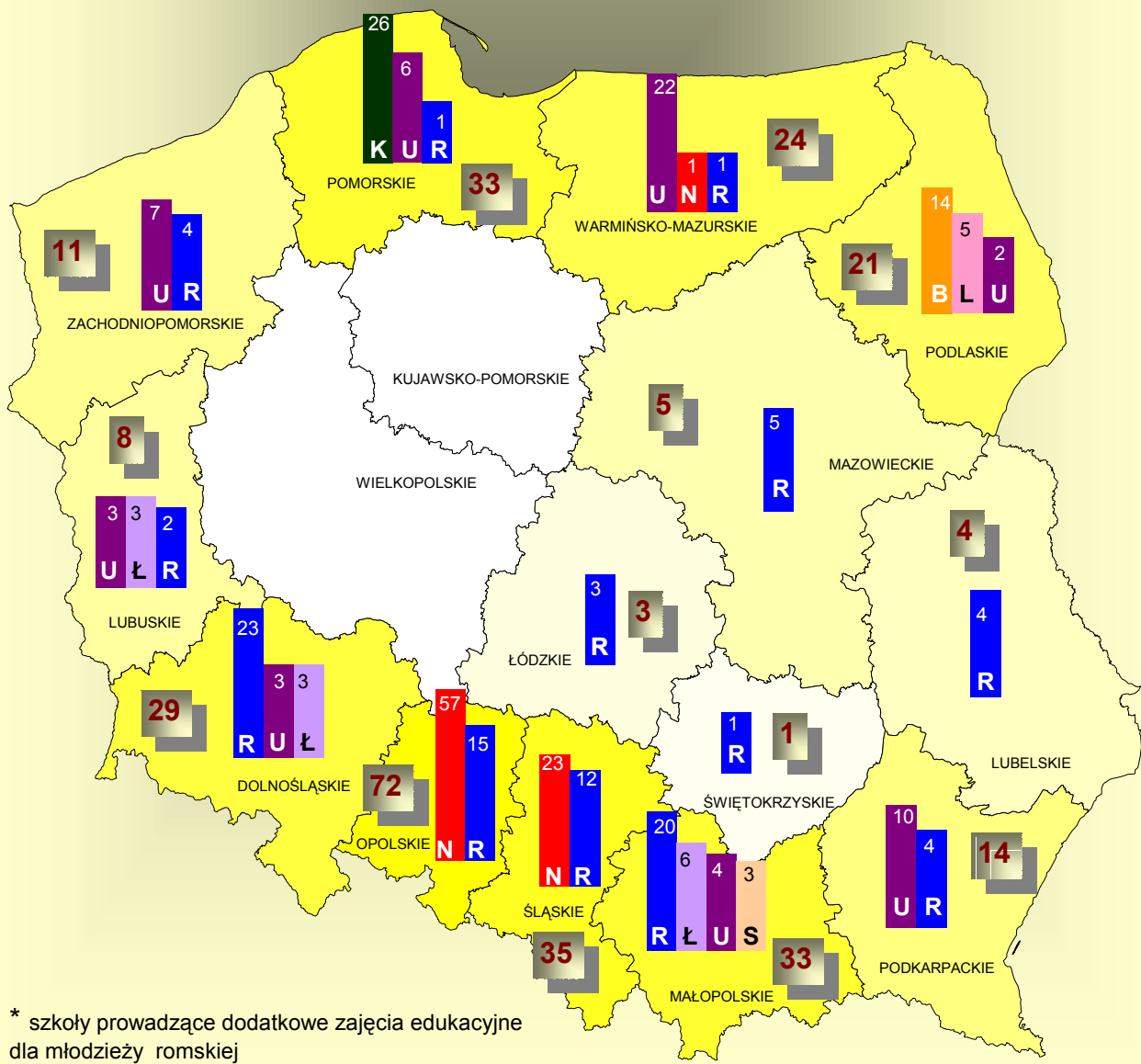
W polskim systemie edukacji gimnazja jako oddzielny typ szkoły funkcjonują od 1 września 1999 r. Od tego też roku w gimnazjach prowadzone jest nauczanie języka ojczystego mniejszości narodowych i grup etnicznych. W roku szkolnym 2006/2007 w Polsce funkcjonowało 269 szkół i 24 zespoły międzyszkolne na poziomie gimnazjalnym, w których nauczany był język ojczysty. Na mapie nr 2 przedstawiono strukturę przestrzenną tych szkół, według województw.

W roku szkolnym 2006/07 w 81 szkołach i zespołach międzyszkolnych języka niemieckiego uczyło się 10,5 tys. uczniów. Gimnazja dla mniejszości niemieckiej to: 2 szkoły z ojczystym językiem nauczania (112 uczniów), 4 szkoły dwujęzyczne (336 uczniów). W pozostałych 75 szkołach język niemiecki nauczany jest jako przedmiot dodatkowy – szkoły z dodatkową nauką języka niemieckiego. Gimnazja z językiem niemieckim, podobnie jak to było w przypadku szkół podstawowych, działają w trzech województwach opolskim (57 szkół), śląskim (23 szkoły) oraz jedna szkoła w warmińsko-mazurskim.

Około 20% ogółu gimnazjów dla mniejszości narodowych i etnicznych to szkoły z językiem ukraińskim (41 szkół i 16 zespołów międzyszkolnych). W 7 szkołach i zespołach międzyszkolnych (211 uczniów) język ukraiński jest językiem wykładowym (szkoły z ojczystym językiem nauczania). Ponadto funkcjonuje jedna szkoła dwujęzyczna (57 uczniów), pozostałe szkoły prowadzą dodatkowe zajęcia z języka ukraińskiego. Podobnie, jak na poziomie podstawowym gimnazja dla mniejszości ukraińskiej zlokalizowane są w ośmiu województwach (por. mapa 2).

Mapa nr 2

**GIMNAZJA Z JĘZYKIEM OJCZYSTYM
MNIejszości NARODOWYCH I GRUP ETNICZNYCH
w roku szkolnym 2006 / 2007 według województw**

* szkoły prowadzące dodatkowe zajęcia edukacyjne dla młodzieży romskiej

Najwięcej gimnazjów z językiem ukraińskim działa w województwach: warmińsko-mazurskim (22), podkarpackim (10), zachodniopomorskim (7) i pomorskim (6). Szkoły z językiem ukraińskim funkcjonują również w woj. dolnośląskim, lubuskim, małopolskimi i podlaskim (mapa 2).

W 26 gimnazjach działających w województwie pomorskim nauczany jest język kaszubski jako język regionalny. W roku szkolnym 2006/07 uczyło się w nich 722 uczniów pochodzenia kaszubskiego. Poza tym w województwie podlaskim funkcjonuje 14 gimnazjów z językiem białoruskim (973 uczniów) oraz 5 szkół z językiem litewskim (194 uczniów).

W 12 gimnazjach w Polsce nauczany jest również język łemkowski. Szkoły dla mniejszości łemkowskiej znajdują się w województwach: małopolskim (6), dolnośląskim (3) i lubuskim (3). W omawianym roku szkolnym uczyło się w nich łącznie 108 uczniów.

Najmniej gimnazjów prowadziło nauczanie języka słowackiego. W trzech szkołach uczyło się zaledwie 63 uczniów (tab. 6).

Tabela 6
Gimnazja dla mniejszości narodowych i etnicznych w latach 2004-2006

język ojczysty	SZKOŁY		różnica	UCZNIOWIE		różnica
	2004	2006		2004	2006	
białoruski	13	14	1	1029	973	-56
kaszubski	17	26	9	614	722	108
litewski	4	5	1	196	194	-2
niemiecki	75	81	6	11391	10524	-867
słowacki	3	3	0	71	63	-8
ukraiński	56	57	1	770	773	3
łemkowski	10	12	2	90	108	18
<i>mniejszość romska*</i>	19	95	76	91	341	250
RAZEM	197	293	96	14252	13698	-554

* szkoły prowadzące dodatkowe zajęcia i zadania edukacyjne dla mniejszości romskiej

W roku szkolnym 2006/07 szkoły gimnazjalne prowadzące dodatkowe zajęcia edukacyjne dla mniejszości romskiej przewyższyły liczbę szkół dla mniejszości niemieckiej (por. tab. 6). W ciągu dwóch lat liczba gimnazjów, do których uczęszcza młodzież pochodzenia romskiego zwiększyła się aż o 76 szkół. W 2006 r. działały one w większości województw, z wyjątkiem trzech, tj. wielkopolskiego, kujawsko-pomorskiego i podlaskiego, a uczyło się w nich 341 uczniów pochodzenia romskiego.

W porównaniu do roku szkolnego 2004/05 przybyło również dziewięć szkół prowadzących nauczanie języka kaszubskiego oraz sześć szkół z językiem niemieckim, przy czym w przypadku szkół dla mniejszości niemieckiej liczba uczniów zmniejszyła się o 867 osób. W przypadku pozostałych mniejszości liczba gimnazjów zwiększyła się o jedną lub dwie placówki, nie zmieniła się jedynie liczba szkół mniejszości słowackiej.

2.3. Język ojczysty w szkołach ponadgimnazjalnych

Szkoły ponadgimnazjalne zaczęły funkcjonować w Polsce od dnia 1 września 2002 r. W niniejszym rozdziale w analizie uwzględniono wszystkie typy szkół ponadgimnazjalnych, w tym międzyszkolne zespoły grupujące uczniów szkół ponadgimnazjalnych, w których nauczany jest język ojczysty oraz do których uczęszcza młodzież pochodzenia romskiego.

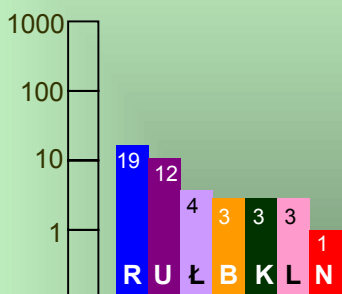
Według danych GUS w roku szkolnym 2006/2007 w 32 szkołach ponadgimnazjalnych oraz w 13 zespołach międzyszkolnych uczyło się 1,6 tys. uczniów z mniejszości narodowych. Obecnie wśród szkół ponadgimnazjalnych działa 15 liceów ogólnokształcących, 12 szkół zawodowych, 5 liceów profilowanych. Ze względu na stosunkowo niewielką liczbę tych szkół zostały one omówione łącznie. Na mapie nr 3 przedstawiono rozmieszczenie wszystkich szkół ponadgimnazjalnych i zespołów międzyszkolnych w Polsce, według województw.

W ogólnej liczbie szkół ponadgimnazjalnych dominują szkoły dla mniejszości ukraińskiej (12 szkół). Języka ukraińskiego w szkołach i zespołach międzyszkolnych) uczyło się łącznie 400 uczniów. Szkoły ponadgimnazjalne z językiem ukraińskim funkcjonują w siedmiu województwach (por. mapa 3).

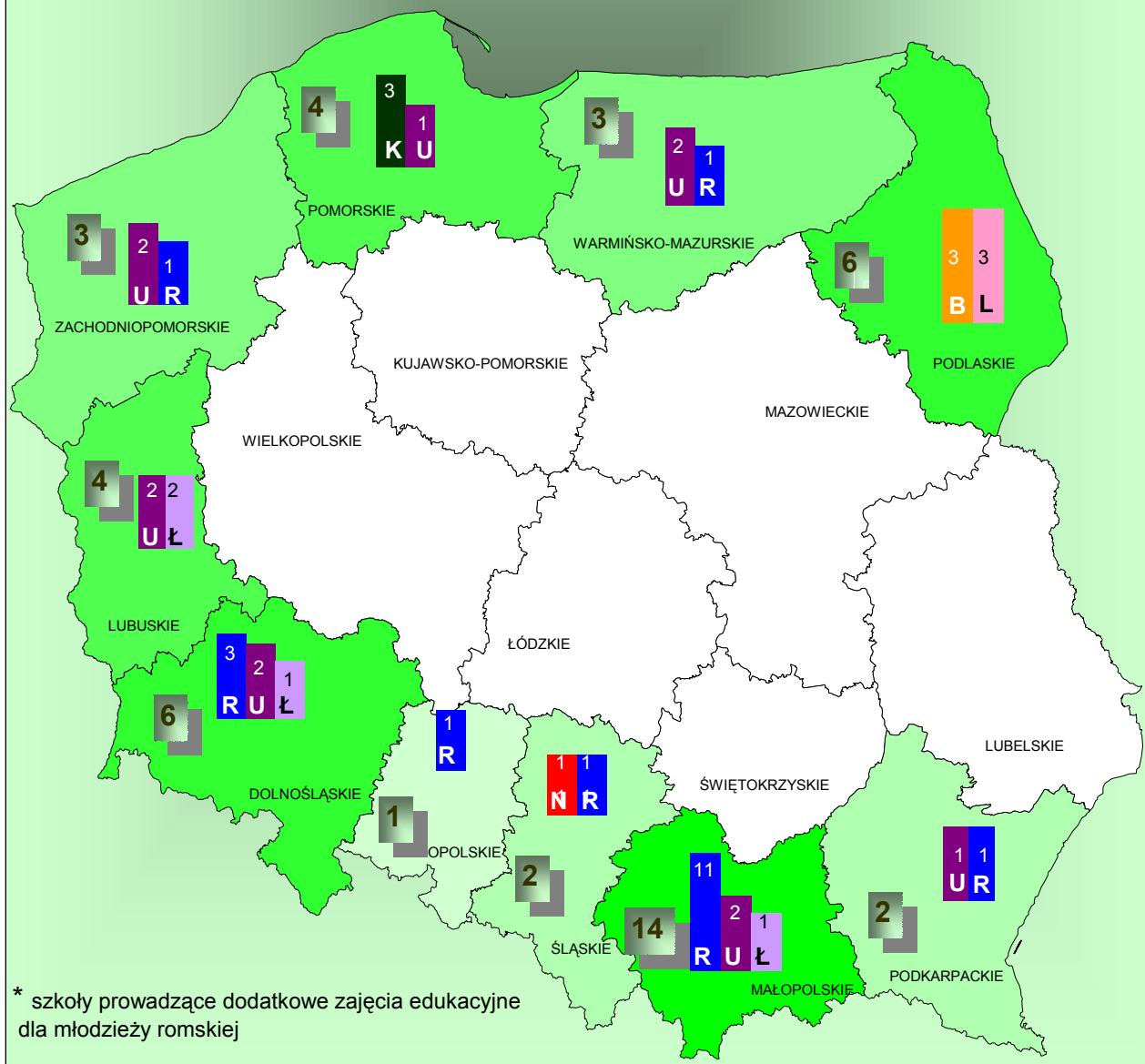
Po trzy szkoły ponadgimnazjalne posiadają mniejszości: białoruska, kaszubska i litewska. Na uwagę zasługują szkoły z językiem białoruskim, gdyż w dwóch liceach ogólnokształcących i jednym zespole między szkolnym z dodatkową nauką języka białoruskiego uczyło się ponad 800 uczniów. W porównaniu do pozostałych mniejszości szkoły z językiem białoruskim są zdecydowanie najliczniejsze. W szkołach tych większość uczniów uczy się języka białoruskiego jako przedmiotu dodatkowego.

Mapa nr 3

**SZKOŁY PONADGIMNAZJALNE Z JĘZYKIEM OJCZYSTYM
MNIJSZOŚCI NARODOWYCH I GRUP ETNICZNYCH
w roku szkolnym 2006 / 2007 według województw**

- N niemiecki
- R romski *
- K kaszubski
- U ukraiński
- B białoruski
- Ł łemkowski
- L litewski

* szkoły prowadzące dodatkowe zajęcia edukacyjne dla młodzieży romskiej

W czterech szkołach ponadgimnazjalnych i zespołach międzyszkolnych uczyło się 18 uczniów z mniejszości łemkowskiej. Szkoły te zlokalizowane są w województwach lubuskim (2), dolnośląskim (1) i małopolskim (1).

Zaskakująca wydaje się niewielka liczba szkół ponadgimnazjalnych z językiem niemieckim jako ojczystym, w porównaniu do szkół podstawowych i gimnazjów. W roku szkolnym 2006/07 funkcjonowała tylko jedna szkoła średnia z dodatkową nauką języka niemieckiego, w której uczyło się 100 uczniów.

Tabela 7
Szkoły ponadgimnazjalne dla mniejszości narodowych i etnicznych
w latach 2004-2006

język ojczysty	SZKOŁY		różnica	UCZNIOWIE		różnica
	2004	2006		2004	2006	
białoruski	2	3	1	827	820	-7
kaszubski	3	3	0	204	148	-56
litewski	3	3	0	135	113	-22
niemiecki	1	1	0	121	100	-21
ukraiński	12	12	0	439	400	-39
łemkowski	3	4	1	23	18	-5
<i>mniejszość romska</i>	0	19	19	0	34	34
RAZEM	24	45	21	1749	1633	-116

*szkoły prowadzące dodatkowe zajęcia i zadania edukacyjne dla mniejszości romskiej

W roku szkolnym 2006/07 funkcjonowało 19 szkół ponadgimnazjalnych do których uczęszczała młodzież pochodzenia romskiego – 34 uczniów. Oznacza to, że średnio w szkołach ponadgimnazjalnych uczy się jeden dwóch uczniów z mniejszości romskiej. Szkoły prowadzące dodatkowe zajęcia edukacyjne dla młodzieży romskiej działają w 7 województwach, w tym najwięcej (11 szkół) w woj. małopolskim.

W porównaniu do roku szkolnego 2004/05 ogólnie zmiany w liczbie szkół ponadgimnazjalnych dla mniejszości są niewielkie. Wyraźnie zwiększyła się liczba szkół prowadzących dodatkowe zajęcia edukacyjne dla mniejszości romskiej, podobnie jak to było na niższych poziomach kształcenia. Jeszcze dwa lata temu GUS nie odnotowywał w szkołach ponadgimnazjalnych młodzieży pochodzenia romskiego.

Jeśli chodzi o liczbę uczniów to zmiany są również stosunkowo niewielkie. We wszystkich przypadkach (poza mniejszością romską) liczba uczniów zmniejszyła się od kilku do kilkudziesięciu osób.

3. Podsumowanie

W latach 90. XX w. w polskim systemie edukacji obserwowaliśmy bardzo dynamiczne zmiany w szkolnictwie dla mniejszości narodowych i etnicznych. W ostatnich latach zmiany są już nieco mniejsze, zwłaszcza jeśli chodzi o liczbę uczniów uczących się języka ojczystego mniejszości (w tym języka regionalnego), natomiast nadal przybywa placówek oświatowych (szkół i zespołów międzyszkolnych) prowadzących nauczanie języka ojczystego mniejszości, w tym organizujących dodatkowe zajęcia edukacyjne dla mniejszości romskiej.

Największy przyrost liczby szkół i uczniów miał miejsce w roku szkolnym 1995/96 (przybyło 149 szkół i 13,2 tys. uczniów). Również wyraźnie zwiększyła się liczba szkół w roku 2005/06 (przybyło 232 szkoły) przy czym liczba uczniów nie zwiększyła się tak wyraźnie (o 0,5 tys. uczniów). W przeciągu ostatnich dwóch lat 2004-2006 przybyło łącznie 307 szkół różnego typu, z czego aż 241 to szkoły prowadzące dodatkowe zajęcia edukacyjne dla uczniów pochodzenia romskiego. Gwałtowny wzrost liczby szkół i uczniów pochodzenia romskiego jest prawdopodobnie efektem działań w ramach wieloletniego programu na rzecz społeczności romskiej.

Od dziesięciu lat w strukturze nauczania języków ojczystych zdecydowanie dominuje język niemiecki. W ostatnich latach szkolnictwo dla mniejszości niemieckiej przeżywa bardzo dynamiczny rozwój. W roku szkolny 2006/2007 szkoły z językiem niemieckim stanowiły ok. 32% ogółu szkół i zespołów międzyszkolnych dla mniejszości narodowych i etnicznych, natomiast udział uczniów uczących się języka niemieckiego wyniósł aż 72%. Niestety w przypadku nauczania języka niemieckiego jako języka ojczystego niepokojąca jest ogromna dysproporcja liczby szkół podstawowych

i gimnazjalnych wobec liczby szkół ponadgimnazjalnych. W praktyce, ta sytuacja w wielu przypadkach spowodowana jest zacieraniem się różnic między nauką języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej a nauką języka mniejszości według metodyki języka obcego, co potwierdzają wyniki kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli w 2004 r.²

Poniższe zestawienie przedstawia najbardziej rozpowszechnione języki ojczyste w polskich szkołach (według liczby uczniów uczących się danego języka ojczystego).

Języki ojczyste, których uczy się najwięcej uczniów w roku szkolnym 2006/2007

Szkoły podstawowe

1.	niemiecki	24,4 tys. uczniów	72,3%
2.	kaszubski	3,8 tys. uczniów	11,4%
3.	białoruski	1,6 tys. uczniów	4,8%
		29,8 tys. uczniów	88,5%

Gimnazja

1.	niemiecki	10,5 tys. uczniów	76,8%
2.	białoruski	1,0 tys. uczniów	7,1%
3.	ukraiński	0,8 tys. uczniów	5,6%
		12,3 tys. uczniów	89,5%

Szkoły ponadgimnazjalne

1.	białoruski	0,8 tys. uczniów	50,2%
2.	ukraiński	0,4 tys. uczniów	24,5%
3.	kaszubski	0,14 tys. uczniów	9,1%
		1,34 tys. uczniów	83,8%

² Informacje o wynikach kontroli funkcjonowania szkół mniejszości narodowych i etnicznych, NIK, Warszawa 2004, Nr ewid. 173/2004/p/04/079/KNO, KNO-41002/2004

Również z tego zestawienia wynika, że język niemiecki wyraźnie dominuje w szkołach podstawowych i gimnazjach. W obu przypadkach uczniowie uczący się języka niemieckiego stanowią zdecydowaną większość ponad 70%. W szkołach podstawowych trzech pierwszych języków (niemieckiego, kaszubskiego i białoruskiego) uczy się w sumie 29,8 tys. uczniów, co stanowi ponad 88,5% ogółu uczniów szkół podstawowych z językiem ojczystym (uwzględniając również szkoły prowadzące zajęcia edukacyjne dla mniejszości romskiej). Na poziomie gimnazjalnym języków: niemieckiego, białoruskiego i ukraińskiego uczy się łącznie ok. 12,3 tys. uczniów, tj. prawie 89,5%.

W szkołach ponadgimnazjalnych język niemiecki nie znalazł się wśród trzech najbardziej popularnych języków ojczystych mniejszości narodowych. W tym przypadku najwięcej uczniów, ponad 50%, uczy się języka białoruskiego. Trzech najbardziej rozpowszechnionych języków: białoruskiego, ukraińskiego i kaszubskiego uczy się w sumie 1,3 tys. uczniów, co stanowi ok. 84%.

Opracowała:

Alina Awramiuk

Strona graficzna:

Alina Awramiuk, Józef Bujak

CODN, Warszawa sierpień 2007 r.